

ГЕРОЙ, ПОЗБАВЛЕНИЙ ЗОЛОТОЇ ЗІРКИ

Оповідь про героїчні дії радянських розвідників і контррозвідників на теренах України та за її межами під час Великої Вітчизняної війни триває. Мова – про Миколу Артуровича Гефта. Документи про нього збереглися в особистій справі № 1619, зашифрованій під псевдо "Золотніков". Розпочата вона 26.06.1942 року й закінчена 16.09.1945 року. Та чи варто закривати історію героя, обмежуючись вузькими рамками службової хронології.

Наша подальша оповідь – про буденні, сповнені високого напруження й героїзму, справи розвідника у ворожому тилу, їх облік починався в Одесі.*

2. Здрастуй, Одеса!

...Біля люка літака опинився другий пілот екіпажу. Відкрив його і підняв угору великого пальця, потім поклав руку на плече пасажира і злегка підштовхнув до виходу.

Гефт на хвильку заплющив очі й стрибнув у темне провалля...

Повітря пружно вдарило в легені, серце шалено забилося. Нічого страшного. Треба взяти себе в руки. Одна..., дві..., три..., чотири..., – почав відраховувати секунди. Нарешті сильно потягнув за кільце. Над головою розкрився купол парашюта. Розвідник полегшено зітхнув, прислухався. Навкіль стояла тиша. І тут же обпекло: де ж рюкзак? Там його особисті речі й гроші! Недобре починається.

Приземлився на поле, вкриті рівними рядками рослин. Придивився – соняхи! Закопав швиденько парашют. Віддихався. Зійшло сонце і освітило все навкруг. Тепер можна було більш-менш точно визначити своє місцезнаходження. Он, здається, село. Коли орієнтувалися по карті, воно мало назву Катериненталь. Що ж, підемо туди. Там, за попередніми даними, проживають німецькі колоністи. Перевірив кишені: слава Богу, хоч документи при нім, та ще кілька десятків німецьких марок.

Подався до села. Ясно: не те, що потрібно. Мабуть, вітром знесло під час приземлення і він опинився в іншому квадраті. Що робити? Обходити крадькома – небезпечно: у будь-кого з місцевих жителів це викличе підозру. Треба йти напролом: будь, що буде!

Як споруди сиділи, димлячи самокрутками, сивоголові чоловіки.

– Гутен морген! – привітався Микола, підходячи до гурту.

– Гутен, гутен! – привітно озвалося кілька голосів. Гефт почав розпитувати, як тут живеться людям. Співбесідники не мали причин скаржитись на німецького бога: податки нова влада відмінила, землі

* Закінчення. Початок в числі 1 журналу за 1994 рік.

вистачає. Румуни, побоюючись своїх справжніх господарів, теж тримаються пристойно. А герр звідкіля оце з'явився? Куди шлях торує?

Розвідник переповів заготовлену легенду. Сказав, що хоче податись до Одеси і там заякоритись. Співбесідники не стали задавати зайвих запитань, видать, не він перший шукав ласки нової влади. Розповіли, як зручніше добратись до міста.

В дорозі пристав до гурту. Його часто перевіряли поліцаї, румунські патрулі. Аусвайс виявився досить доброякісним: пропускали безперешкодно. Осічка трапилась перед самісіньким порогом Одеси. Румунський офіцер, перевіряючи документи, помітив, що перепустка дійсна лише до 25 травня, а сьогодні – 14 червня. І зажадав, щоб Гефт пройшов за ним в комендатуру. Один з попутників, поки офіцер чимсь відволікся, пошепки порадив відкликати румуна вбік і сунути йому непомітно кілька марок. Так і зробив. Пронесло. Вже тоді розвідник зрозумів: за гроші при цій владі можна багато чого досягти.

І ось він на знаменитому Пересипі. Наче й не покидав його. Життерадісні одесити торгуються, сперечаються, обмінюються новинами. З-під поли пропонують дефіцит. Нашіптують зазивно молоденькі красуні. Лише замість міліціонерів за порядком стежать поліцаї, а червоноармійців замінили німецькі солдати. Значить, змішатися з цим людом, адаптуватися буде і просто, і складно.

Куди податися? За інструкцією належало зайти до тещі Анастасії Михайлівни Семашко. Але до неї, до вулиці Лазарева, шлях не близький – через усе місто доведеться крокувати. Документи ненадійні, з ними засипатися, ой, як легко. Подумав, подумав, і врешті вирішив: треба йти до Юлії Покалюхіної. Дружили ж бо колись... І добиратись далеко не потрібно – жила вона неподалік, майже поруч з Пересипом.

На щастя Юля адресу не поміняла. Вона приязно стріла його у своєму невеличкому будиночку. Після привітів і розпитувань Микола перейшов до подій місцевого життя. З полегшенням дізнався, що у батьків усе гаразд. Батька, як жертву сталінського терору німці забезпечили роботою і він у них на непоганому рахунку. Сім'я Семашко – мати дружини і доньки Ліда й Зіна теж не зазнала репресій. Це вже добре: буде можливість створити "запасну базу". Микола переночував у гостинної господарки. Вранці наступного дня спокійно доїхав трамваєм до Лазаревської. Після деяких пересторог підійшов до дверей батьківської квартири. Постукав не одразу. Мучили сумніви: як стрінуть після довгої відсутності? Стосунки з батьком Миколи завжди були досить складними. Мати радісно сплеснула руками, потім розплакалася. Не відходила від свого дитяти. І батько зустрів сина дуже лагідно. Збігав на роботу і відпросився у невідкладних особистих справах. Затим випили по чарочці, розговорились.

Син не став розкривати мету приїзду, а повторив те, що передбачалося легендою. Батько зробив вигляд, що повірив. Пообіцяв допомогти у

працевлаштуванні. Ситно поснідали. Хитро примруживши очі, батько сказав:

– Ходімо, синку, до високого начальства – пана Міттельшпіля. Думаю, все владнається. Спочатку заглянемо до герра Нольда, начальника відділу. Він мені дечим зобов'язаний.

Дійсно, чиновник адміністрації вельми привітно їх зустрів. Поцікавився, чи добре забезпечено їдальню, яку опікує Гефт-старший, продуктами.

Батько відрекомендував сина. Начальник відділу кинув на Миколу допитливий погляд. Поцікавився, що ж привело його в Одесу? Розвідник коротко й чітко переповів про свої митарства. Додав у кінці, що він – морський інженер, набув чималої практики у різних портах Росії. Нольд пожвавішав:

– Гут, гут, дуже добре! У нас в порту, як мені достеменно відомо, бракує добрих спеціалістів. А ті, що є, п'ють, як свині, до роботи не придатні. То ви просите видати новий аусвайс, – перевів розмову. – Напишіть, герр Нікола, детальну заяву з цього приводу. Здасте старий аусвайс і одержите новий.

Гефт похолов. А що, коли Нольд, чи інший чин, звернеться до коменданта міста Чутова з запитом, коли і чому той видав посвідчення? Подумки вилаяв наставників з 4-го управління. Однак, виходу не було, він дістав свій аусвайс. Нольд недбало глянув на нього і кинув у шухляду.

– Зайдіть днів через чотири. Гадаю, все буде гаразд. – І повернувся до батька, – У моєї дружини незабаром день народження. Дуже хотів би почастувати її і гостей чимось смачненьким.

– Зрозумів, зрозумів, герр Нольд. Передайте мої найщиріші вітання фрау Нольд. А за інше не турбуйтеся. Приготую все власноручно.

– Данке, герр Гефт! – Нольд міцно потис батькові руку.

Пішов відлік днів. Артур Готлібович і Микола коротали вечори безкінченними розмовами. Син уважно придивлявся до батька. Пізніше у "Доповіді" М.Гефт напише:

"Часто він висловлював образу, що з ним, цілковито радянською людиною, вчинили таку несправедливість: перед відходом Червоної Армії, тобто у жовтні 1941 року, посадили в тюрму. Він боявся тепер наближення наших військ, твердячи: якщо тоді посадили, то тепер, дізнавшись, що він працював на німців, оголосять зрадником батьківщини і повісять. Я підсміювався, а на його питання, що робитиму, коли прийдуть більшовики, відповідав: "Залишусь тут і нічого поганого мені не зроблять".

Було над чим задуматися. Якщо його батько, старий член ВКП(б), колишній підпільник, комісар, крупний партійний функціонер, несправедливо скривджений більшовиками, цілковито задоволений посадою завідуючого їдальнею і панічно боїться повернення Радянської влади, то як вестимуть себе інші? Той же Яків Брагін, Анастасія Семашко, Микола

Костяніков, Едуард Лопата? Хто знає, що з ними сталося за часи окупації.

Тут треба в усьому досконально розібратися, відступити, можливо, від одержаних в Енгельсі інструкцій. Вони ж бо розроблялися там, а йому доводиться діяти тут, в Одесі.

Нарешті, через чотири дні батько з сином пішли дізнаватись про результати. Батько зайшов у будинок адміністрації, а Микола прилаштувався на вулиці. Спливали довгі, сповнені напруженого чекання, хвилини. Нарешті, показався батько, помахав заспокійливо рукою: все гаразд! Микола нетерпляче заквапився до батька. Той мовчки подав заяву. На ній значилося лише одне слово: "Видати". В кабінеті, де виписували документи, пропуск-посвідчення оформили без будь-яких формальних процедур.

– Отак би й з припискою вирішити, – докинув Микола, коли поверталися додому.

– Не хвилюйся, і тут зачіпок не буде. Один пакуночок з продуктами – і справі кінець, – розсміявся батько.

Так воно й сталося. Тепер Микола Артурович міг подумати про працевлаштування. Першим ділом пішов у порт, до заводу. Зустрів кількох знайомих, але поводитися вони настільки насторожено, що охота поговорити про працевлаштування відпала. Доля, правда, посміхнулася і на цей раз. Несподівано зіткнувся з дуже знайомою людиною колишнім викладачем Водного інституту Євгенієм Євгенійовичем Вагнером. Микола підійшов до нього, поштиво привітався.

– Наче знайоме обличчя, примружив очі Вагнер. – Стій, стій, не називай свого прізвища. Сам згадаю. Так, це ти, Миколо. Мій краший студент. Нічого не говори, по очах бачу – шукаєш роботу. Тому негайно вношу пропозицію: йди до нас, в Буднагляд. Я там не остання спиця в колесі, зумію тебе прилаштувати.

Нічого бажати кращого! Микола Артурович з вдячністю пристав на пропозицію колишнього інститутського наставника. З 1 липня 1943 року розвідник Гефт став старшим інженером Буднагляду по мехчастині. Ця організація наглядала за ремонтом та будівництвом суден для німецького військового флоту на колишньому заводі імені А.Марті. Тепер він іменувався заводом № 1 Одеського порту.

Це відкривало величезні можливості для виконання поставленого завдання. Судить самі: кожному вільнонайманому видавалося спеціальне посвідчення, що давало право на відвідання будь-якого судна, будь-якої німецької морської установи. По-друге, як згодом переконався Гефт, німецькі тиловики, прилаштувавшись на теплих містечках, не дуже надсаджувались на роботі. Начальник відділення, майор Загнер, цілком покладався на новоприйнятого інженера-механіка. Що стосується начальника Буднагляду, то він на заводі бував 1-2 години на добу, лише при нагальній потребі. Решту часу перебував або вдома, або у штабі.

Гроші для придбання матеріалів видавалися на руки. Виписка матеріалів велась безконтрольно, оплата рахунків здійснювалася за спрощеною системою. Користуючись такою безпечністю, Гефт згодом одержав змогу частину грошей використовувати не за прямим призначенням, а для виплат членам своєї підпільної групи.

З усіма цими нюансами розвідник розібрався досить швидко. Залишалось одне – завоювати авторитет у німецької адміністрації, повну довіру до себе. І така нагода трапилася. На стапелях заводу тривалий час ремонтувався німецький сторожовий корабель. Діло не ладналося, особливо з монтажем нових двигунів. Чи то кваліфікація ремонтників була заниженою, чи то бажання бракувало – точно визначення ніхто не міг дати.

Загнер, мабуть, не без таємних міркувань, послав на сторожовик Гефта. Той охоче взявся за справу. Попрацював у поті чола свого упродовж трьох діб. Двигун запрацював без збоїв.

"Це зіграло колосальну роль у моєму становищі, – писав Гефт у своєму звіті. – Про мене заговорили в охоронній флотилії, у штабі, в Буднагляді. І це зробило мій авторитет безперечним. Становище моє одразу зміцнилося. Користуючись цим, я став відчувати себе вільніше, все компенсувалося моїм авторитетом інженера-спеціаліста".

Тепер можна братися за справи капітально.

3. Зв'язковий стає резидентом

Отже, умови для виконання поставленого завдання визріли. Потрібно було лише підшукати, підібрати надійних людей, стійких патріотів.

Ось що розповів про це Микола Гефт: "Працюючи на заводі, я вирішив підбирати людей в основному на підприємстві. З цією метою почав придивлятися до людей, перш за все, прорадянськи налаштованих, колишніх комуністів, людей, у яких були неприємності з румунською чи німецькою владою. Крім того, мені цікаво було підібрати людей, котрі, добре знаючи свою справу (спеціалістів), могли б тонко провести всі акти саботажу й диверсій. З іншого боку, тих, хто користувався авторитетом у робітників, за якими робітнича маса могла піти на будь-яку справу".

Стати на такий шлях Гефта змусили й об'єктивні причини. В Енгельсі йому дали адреси "людей надійних", з котрими він мав розгортати свою роботу. Почав з найнадійнішої – з Брагіна. З усіма пересторогами наблизився до будинку, де мешкав його майбутній соратник. Двері відчинив згорблений дідок:

– Немає, немає його вдома, – відповів на запитання Миколи Артуровича. – Виїхав з міста разом із сім'єю, а мене кинув напризволяще. – І змахнув непрошену сльозину.

Той же результат дали відвідини оселі професора Костяніна. До Едуарда Лопати йти на з'явок не було сенсу: навіть наставники розвідника в

Енгельсі мали його за людину ненадійну. Лише з родиною Семашко вдалося налагодити контакти. Але чим вона, домогосподарка, могла допомогти?

А час збігав невблаганно. Потрібно було готуватись до повернення з Одеси на "велику землю". Матеріалів Гефт зібрав чимало. Вони мали цінність не тільки для радянської розвідки, а й Червоної Армії. Завойований професіональний авторитет і повна довіра до нього, кмітливність, прекрасна пам'ять дозволили зафіксувати і згрупувати матеріали "Моя робота у німців і структура німецьких військово-морських органів", "Зрадники, люди, які вагаються і не заслуговують на довіру", "Агентура: сигуранца, гестапо", "Режим у місті й структура адміністративного управління", "Транспорт", "Преса", "Чорна біржа", "Організації, що існують у місті румунського, німецького, нац. українського і російського характеру", про організацію промислового виробництва, торгівлі, фінансів, тощо. Не все, що вимагало командування, але чимало.

Зроблене не вдовольняло. Тільки-но почав розгортати диверсійну роботу, яку "Золотніков" вважав основною, і – на тобі! – пора вирушати в дорогу, бо він – зв'язковий, кур'єр. Як не виконає наказ – можуть запідозрити у зраді. Від того не поздоровиться ні йому, ні сім'ї.

Наказ є наказ. Вже зібравшись у небезпечну дорогу, подумки осягнувши всі деталі, з жахом переконався: перейти лінію фронту, та ще й з "набутками", якими розжився, себто документами, деякими речовими доказами, неможливо. Товариші в Енгельсі вельми спрощували ситуацію, вважаючи, що назад повернутися – простіше простого. Літак за ним, звичайно, не пришлють. Маючи румунський аусвайс, він навіть міста не може покинути. Потрібен німецький. А як його роздобути?

І так, і сяк спробував знайти вихід. Нічого не виходило. Несподівано випала удача. На вулиці, коли йшов на роботу, побачив Сашка Красноперова. З ним вони летіли в одному літаку і той тримав на колінах рацію. Гефт, вхопивши напарника за руку, затяг його в глухий двір.

– Де рація? Мені вкрай потрібно передати важливі повідомлення.

– Немає рації. Пропала...

Красноперов рвонувся і хутко зник.

Втрачено останню надію. Після безсонних ночей, безперервних роздумів прийшов до висновку: "...Чекати, продовжувати роботу на свій розсуд..., почавши вербувати людей, переходячи до роботи по саботажу". Згодом Гефт дійшов до розуміння того, що не тільки саботаж та диверсії потрібні. Не менш важливо до приходу Червоної Армії зберегти якомога більше обладнання, кваліфікованих інженерів та робітників, а по можливості й суден.

Слід відмітити одну красномовну обставину: під час окупації в Одесі працювали майже всі великі промислові підприємства. Вищими посадовими особами були, звичайно, німці й румуни. А ось більшість головних інженерів добиралися з колишньої радянської інтелігенції, яка цілковито

перейшла на бік окупантів і непогано почувалася. Начальники цехів, старші майстри також призначалися з висококваліфікованих фахівців, які залишилися у місті. На минулу партійність не дуже-то зважали. Головне, щоб була голова на плечах та довідка про благонадійність. Роздобути такий документ було не дуже важко, а то й просто купити. Були б гроші.

Незважаючи на це, і серед робітництва, і серед технічної інтелігенції було чимало людей, прорадянськи налаштованих, патріотів, чії почуття ображала окупація, порядки, встановлені чужинцями. Потрібно було лише їх знайти, відкритись, залучити до підпільної роботи. Згодом Гефту це вдалося: він згуртував ядро підпільної групи, члени якої добре попусували нерви загарбникам. Це – І.Рябошапченко, А.Персіанов, І.Мидра, В.Тихонін, М.Берещук, А.Полтавський та інші. Підпільники завдяки копіткій, тонкій і напруженій роботі завдали ворогові відчутних втрат. Про це детально описав "Золотніков" у "Доповіді" після повернення до своїх. До речі, кожен її абзац ретельно перевірено і повністю підтверджено.

Починали з елементарного: уповільнення темпів робіт. Основні навантаження лягали на механічний і трубопровідний цехи, де контроль був покладений на Гефта. Користуючись з цього, дав завдання І.Рябошапченку і А.Персіанову на операції, де потрібно два-три чоловіка, посилати 8-9 робітників. Вони не стільки працювали, скільки заважали один одному.

Однак адміністрація заводу виявилася не такою бездарною, як здавалося. Особливо головний інженер заводу Б.Петелін. До окупації він працював на заводі ім. Марті в Одесі. При румунах захистив дипломний проект і став головним інженером. Працював на нових господарів не за страх, а за совість. До робітників ставився суворо, навіть жорстоко, при найменших огріхах штрафував нещадно. Приятелював з білоемігрантами Семеницьким-Лунгу (патронажний комітет) і Александрю (кадровим працівником сигуранци). Він то і вчинив галас, що люди використовуються неправильно.

Парадокс в організації виробництва на заводі полягав у тому, що виконувалися водночас замовлення німців і румун. Природно, німці опікувалися своїми суднами, самостійно контролювали ці роботи і до румунів ставилися якщо не зневажливо, то цілком незалежно. Гефту це було на руку. Він переконав німецького баурата (радника), що Петелін лементує, виходячи з власних шкурних інтересів: під шумок забирати робітників для виконання не німецьких, а румунських замовлень. "Атаку" Петеліна було успішно відбито.

Перший акт саботажу вчинено під час переобладнання судна "Согласие" під рефрижератор. Для закупівлі й монтажу устаткування в Одесу із Сімферополя прибув інженер Озерний. Гефт, ознайомившись з механізмами, побачив, що вони стаціонарного, а не спеціального призначення. Він доповів високому начальству, що Озерний купив і привіз не те устаткування і його треба доводити до потрібних кондицій

переобладнання склали чималеньку суму, але корабель довелося відбуксувати в Костанцу, де він ще довго простояв на ремонті.

З цього почалося. Невдовзі Гефт і його помічники вивели з ладу буксир "Ловау", потім перейшли до диверсій на військових кораблях: сторожових катерах Д-9, Д-10, Д-8, Д-6. "Заливку" на них підшипників зробили бабітом. Ризикнули і ту ж саму операцію провели на швидкохідному есмінці. Результатом став достроковий вивід з ладу таких потрібних німецькому військовому флоту на Чорному морі суден.

Ми підраховали, що в результаті тільки шістьох диверсій вийшли з ладу десять суден. А винищувач підводних човнів "КТ-39" взагалі затонув, оскільки у вугільну яму судна було підкинута вибухова шашка.

Пригадаймо, коли ці акції вчинялися. У 1943-1944 роках, коли Червона Армія вела кровопролитні наступальні операції, коли фашисти осатаніло, з останніх сил, оборонялися. Для них чимало значила належна боєздатність свого Чорноморського флоту, будь-які втрати його плавзасобів відчувались ними дуже гостро. І це робилося, коли "Золотніков" не мав зв'язку з Центром, діяв, фактично, супроти одержаних інструкцій.

Все йшло спокійно і добре аж до кінця січня 1944 року. "До мене раптом завітав батько. Він з тривогою повідомив, що мене розшукує ГФП (політична поліція). Хтось надіслав сюди донос. Поліцаї поцікавилися, де я що роблю. Батько розповів і повідомив, що, мабуть, зараз перебуваю вдома, на Мечнікова, 2, а сам примчав до мене", – згадував пізніше розвідник.

Але ним більше не цікавились. Лише днів через десять по тому викликали на Маразліївську вулицю, 1, в ГФП, до унтер-офіцера Краузе. Що потім сталося, досить докладно розповів сам М.А.Гефт.

У погано обставленій кімнаті його стріли двоє. Один з них відрекомендувався унтер-офіцером Краузе, другий прізвища не назвав. Допитував Краузе, а напарник мовчав, палив і весь час пильно вдивлявся у вічі гостю. Це вельми нервувало. Уточнили анкетні дані, яким побитом зумів дістатися Одеси. Гефт розійшовся не на жарт. З такою експресією оповідав про свої поневіряння в Сибіру, голодуючу, кинуту напризволяще сім'ю, що слідчий навіть записувати перестав сказане ним і тільки співчутливо хитав головою. Поступово допит перейшов майже у дружню розмову про долю німців, що проживали в Радянському Союзі. В кінці Краузе несподівано запитав, чи знає Гефт Демського, інженера служби реєстру в Туапсе. Той відповів ствердно. Відбувся діалог:

– А за що Ви видали його НКВС? Ви довго працювали таємним співробітником цієї організації?

– Жодного дня, – щиро посміхнувся допитуваний. – Бо в такому разі мене до Сибіру не засилали б, а зробили б перекладачем у росіян.

Слідчий показав йому листа, написаного Демською Ніною Іванівною, в якому йшлося про всі ці речі.

– Рукою цієї жінки водила задрість. У Туапсе я займав вищу від Кості

посаду. Тепер ось зумів проскочити фронт, добре прилаштувався, живу дома. А чоловік її, як вона сама сказала на початку січня, коли ми зустрілися випадково на вулиці, зник безвісті. Будеш за таких обставин на людей накидатись...

Кінець допиту пройшов досить мирнолюбно і Гефта з миром відпустили. Микола Артурович не забарився поінформувати про цю пригоду свого начальника – баурата. Той висловив задоволення, що все так добре скінчилося, але ще раз попередив, що треба бути вельми обережним.

Тим часом, з наближенням радянських військ до Одеси, обстановка у місті різко змінилася. Окупанти облишили загравання з населенням. Люди віком від 16 до 50 років зобов'язані були нести обов'язкову трудову повинність. На заводі ім. Марті створили справжнісінький концтабір. Людей розмістили у порожніх кімнатах, без ліжок і стільців. Натрусили соломи на підлогу – і все. Серед цих людей були інженери і техніки. І що найгірше – члени його підпільної групи.

Навесні 1944 року окупанти гарячково евакуювалися, намагаючись якнайбільше вивезти з міста, у тому числі й заводського устаткування. "Золотніков" разом з однодумцями, навпаки, прагнув якнайбільше його врятувати, а якщо це зробити неможливо – зіпсувати, вивести з ладу. Німці наостанку замінували цехи заводу, і на той момент, коли війська Р.Малиновського увійдуть у місто, вони мали злетіти в повітря. Гефта утаємничили в цю справу. Микола умовив батьків евакуюватися разом з німцями: дбав про майбутні явки у ворожому тилу.

В останні дні Гефту наказали вийти з доком до румунського порту Констанци. "Золотніков" ставить останню крапку в одеській одисеї. Ось його оповідь:

"Вирішивши питання про те, що я залишаюсь, дочекався останнього моменту до відправки доку і вночі втік з нього. Відходячи, зайшов до котельного цеху, перерізав лінію проводки на вибух цеху, потім пройшов через дизельний і там відрізав лінію на центральну станцію і через територію майстерень вибрався у місто. Переночувавши у Покалюхіної, на світанку, разом з нею, пройшов до порту і попрямував до тайника вулицею Тінистою, 12, де і був до ранку 10.IV.1944 року... Пройшовши туди, я сказав Єфремову і Рябошапченкові, що котельний і центральна станція будуть врятовані. Так і вийшло. 10 квітня, дізнавшись про прихід частин Червоної Армії, я розшукав НКДБ і з майором Зубаревим був на заводі".

Додамо, знаючи карту розташування мін, він взяв особисту участь в їх знешкодженні. Військовий комендант Одеси призначав Гефта керівником заводу ім. Марті. Та це тривало надто недовго. Подаємо мовою оригіналу "Акт" від 14 квітня 1944 року:

"Мы, нижеподписавшиеся, назначенный обл. ком. КП(б)У директор завода им. А.Марты Буран А.А. и назначенный военными властями руководитель завода Гефт Н.А. составили настоящий акт в том, что первый

принял, а второй сдал завод в следующем состоянии:

1. На заводе оказались полностью заминированными, но не взорванными центральная станция, котельный цех, два железнодорожных крана, две железнодорожные платформы со станками и материалами и топливная база.

2. Все эти помещения и объекты разминированы т. Гефтом Н.А. с помощью рабочих завода и воинским властям передано около 4,5 тонны взрывчатых веществ.

3. В момент передачи на заводе работало 628 человек по восстановлению завода, и работы были начаты 11 апреля 1944 года.

4. Производились работы по восстановлению поврежденных зданий цент. станции и котельного цеха. Организовались в новых местах слесарный цех, обеспеченный верстаками с тисками и инструментом, из числа закопанного при отходе немцев, деревообделочный цех, электроцех, токарный цех, для которого имеется 41 станок и 12 моторов, трубопроводный цех и ж.д. пути первой необходимости.

5. В момент передачи начала работать столовая на базе сохраненных продуктов, завезенных на завод немцами.

6. Организован склад, в который передается сохранившийся инструмент, материал и 100 кг бабита, закопаного в трубопроводном и механическом цехах.

7. На топливной базе имеется 3 моторина, 16,4 тонны нефти, 0,5 тонны смазочного масла, 6 тонн газойля, переданных воинским частям.

Принял (Буран)

Сдал (Гефт)

Який коментар можна скласти, до акту? Господарник зможе найкраще поцінувати те, що вдалося зробити "Золотнікову": розвідник, швидше диверсант, до функцій якого входить руйнувати, нищити, у крайньому випадку – вбивати, займається справою протилежною – залишати, зберігати, примножати. Задля одного: мирної животворящої праці. Тільки за це, на нашу думку, М.А.Гефт заслуговував на найвищу відзнаку, найвищу нагороду.

А поки що належало відзвітувати про результати восьмимісячного перебування в якості резидента. Нагадаємо, що засилали його в Одесу кур'єром, зв'язковим. Непослух міг дорого коштувати розвіднику. На щастя, минулось. Після ретельної перевірки підготовленої ним інформації першому секретарю ЦК КП(б)У М.С.Хрущову під грифом "Цілком таємно" було подано доповідну записку. Починалася вона так: "Для ведення диверсійно-розвідувальної роботи в тилу ворога 4-м Управлінням НКДБ УРСР у червні 1943 року був викинутий на парашуті в район міста Одеси наш резидент "Золотніков". Далі йшла інформація про зроблене ним.

На М.А.Гефта і його соратників по боротьбі з окупантами І.Рябошапченка, А.Персіанова, І.Мидру, В.Тихоніна, М.Берещука – були

підписані подання для нагородження. Зокрема, Миколу Артуровича представлено до ордена "Отечественная война" 1-го ступеню.

До речі, нам потрапив досить цікавий документ:

"Совершенно секретно
Начальнику финотдела АХФУ НКГБ УССР
майору госбезопасности тов. Голонину

При этом направляем справку на предмет установления персональной пенсии Гефт Анне Никитичне, жене Гефта Николая Артуровича, погибшего в августе месяце 1944 года при исполнении служебных обязанностей в тылу противника.

"Минулої ночі пройшли найважчий відтинок дороги. Двічі переходили окопи. У Пеші наштовхнулись на 55-й гарнізон. Допомогла звичка німців до нічної стрілянини. Обминули западню і йшли через село з другого боку. Через 3 км увійшли в село Чубровіце, повернули на південний схід, а потім на південь, до лісу.

Спускались галявиною вздовж узлісся. З-за повороту пролунали постріли. Наказав зупинитись. Постріли з боку шосе тривали. Позначилась необстріляність людей. Вони із страшним галасом кинулись до лісу врозсіп. Мало не побив одного за це. Збираю бійців біля себе. Миколи, його радистки і ще чотирьох бійців немає. Питаюсь про них. Дістаю найрізноманітніші відповіді. Ідемо на Камінь, як домовлялися з Гефтом ("Золотніковим").

Запис 28 серпня 1944 р. Опівдні велика радість – прийшла "Тамара". Три дні ходила лісом, розшукуючи нас. Радість зустрічі змінилась сумною звісткою про те, що "Золотніков", Віра (радистка), Володя (зв'язковий) залишилися у лісі і 25-го потрапили під облогу. Спочатку був наказ мовчки лежати і не рухатись. Тамара лягла під смерекою. Перший цеп німців пройшов. За ним рухався другий. Німець наступив Тамарі на руку, однак не помітив її. Пересиділи до вечора, коли стихла стрілянина. Пішли розшукувати своїх. Нікого не знайшли, натрапили на двох убитих. Увечері вийшли з лісу, переночували в полі, а вдень 26-го пішли до Каменя. Запис 17 вересня 1944 р. Дістав додаткові дані про бій 25 серпня.

У лісі знайшли 30 убитих десантників. Останнім знайшли Миколу (Гефта). Як випливає з опису, він був у гімнастерці, в чоботях, чорних штанах, військовому кашкеті, з раною на чолі. У цьому бою радистка Віра застрелила офіцера і двох солдатів і застрелилась сама. Знайшов Миколу з пістолетом біля чола Іван Зосименко. Документів при "Золотнікову" не було, очевидно, він їх знищив. Пістолета Зосименко забрав. Значить, з нашого загону "Авангард" того дня загинуло 4 чоловіка: Золотніков (Гефт), Віра Донська (радистка), Магдалинін Сергій і Магдалинін Вася.

Німців убитих, за розповідями лісника, 120 і дуже багато поранених".

Після геройської смерті командира М.А.Гефта група розділилась на дві. Одну з них очолив В.Е.Бурзі. Він успішно виконав завдання

командування у м. Херсоні, а потім був перекинутий в Одесу. За час бойової діяльності ця група пройшла 600 км по території Польщі і Чехословаччини. Десантники підірвали 6 ешелонів з живою силою і технікою противника, 2 залізничних мости, вивели з ладу більше 800 німецьких солдат і офіцерів. 26 вересня повністю виведено з експлуатації крупну вугільну шахту поблизу селища Серша у Дубровському вугільному басейні.

Водночас з бойовою і диверсійною діяльністю члени групи "Авангард-І" активно проводили розвідувальну роботу. Зокрема, розвідниці Марії Максимівні Бобиревій вдалося проникнути в місті Моравська Острава в місцеве гестапо. Тут вона збрала інформацію про розташування підземних заводів, де виготовлялися ракети "ФАУ-1". 7 квітня 1945 року під час мінування стратегічно важливого залізничного моста у запеклому бою з ворогом героїчно загинув керівник групи В.Е.Бурзі. В той же день загін "Авангард-І", у складі якого нараховувалося 92 бійці, з'єднався з частинами Червоної Армії.

З десяти чоловік, котрі 6 серпня 1944 року вилітали у ворожий тил, живими залишилися розвідниця М.М.Бобирева і радистка Варвара Іванівна Лебедева.

Групу "Авангард-ІІ" очолював також соратник М.А.Гефта по Одесі Василь Лук'янович Тихонін. Так вийшло, що група залишилась без засобів зв'язку, вибухівки. Підкріпившись 50 бійцями з числа радянських військовополонених, котрим вдалося втекти з німецьких таборів, авангардівці почали активно діяти.

Особливо вдавалися їм засідки на шляху руху штабних легковиків та вантажівок. Так, 28 листопада 1944 р. на шосе Пенчев-Дзяловіце бійці загону обстріляли легкову машину. Загибло кілька німців, у тому числі відомий діяч націонал-соціалістичної партії Німеччини Рост Ернест, котрий здійснював інспекційну поїздку.

10 грудня на трасі Мехов-Вельки-Ксендж було влаштовано обстріл двох німецьких штабних машин. Загинули їх пасажери – офіцери СС і СА, в тому числі гауптштурмфюрер Ван-Опейн з документами, підписаними Гітлером. В іншого офіцера вилучили кілька секретних пакетів і карту радянсько-німецького фронту з нанесеними на ній позначеннями укріплень і найменувань військових частин.

Ці документи передані розвідувальному управлінню 1-го Українського фронту. Додамо: загін "Авангард-ІІ" підірвав 2 залізничних ешелони з живою силою і технікою ворога, знищив більше 200 німецьких солдатів та офіцерів, здійснив ще чимало акцій.

У Санцівневському лісі загін оточили біля тисячі німецьких вояків. Щоб вирватися з пастки, командир виділив групу прикриття під орудою Керімова.

Всі вони загинули у нерівному бою, але основні сили загону вдалося спасти. 14 січня 1945 року загін "Авангард-ІІ", у складі якого налічувалося

майже 100 чоловік, з'єднався з частинами Червоної Армії.

Бойові побратими не підвели свого командира після його загибелі. Так само, як не підводили, коли він був живим.

* * *

Залишилось додати лише кілька штрихів. Микола Артурович Гефт посмертно нагороджений медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" 1-го ступеню, а в 1965 році – орденом Вітчизняної війни.

А як склалася доля його рідних і близьких? Персональну пенсію дружині в сумі 1200 крб. щомісячно так і не дали. Натомість від осені 1944 р. по січень 1945 року 4-е Управління НКДБ УРСР виплачувало "Зарплату по смете в розміре 200 рублей в місяц. С января 1945 года Гефт А.А. получает пенсию на двух детей в сумме 675 рублей в місяц". Вельми скупо, якщо пригадати голодні й холодні повоєнні роки, дорожнечу на все необхідне.

Батькам теж жилося не солодко. Артур Гефт разом з відступаючими німецькими військами виїхав з Одеси. Після його повернення з Бреслау, хоча й не заарештували, зважаючи на заслуги сина, але ставилися з підозрою.

Дали Артуру Готлібовичу пенсію по старості, адже трудовий стаж його сягав 57 років. Матері Вірі Йосипівні після тривалих клопотань "віддалили" пенсію за сина з 1944 року по 45 карбованців щомісяця. (Після грошової реформи 1961 року вона "ущільнилась" до 4 крб. 50 коп.). Отак і жили. Нагадаємо, що Артуру Готлібовичу у 1964 р. "стукнуло" 79, Вірі Йосипівні 75 років. Загальна сума пенсії 49 крб. 50 коп. + 4 крб. 50 коп. Після нових клопотань, підтриманих колишнім Головою Комітету держбезпеки УРСР Нікітченком, Одеський облвиконком надав В.Й.Гефт персональну пенсію у сумі 40 карбованців.

Брат Миколи Артуровича – Олександр, як "лицо немецкой национальности", опинився в далекому, завіяному снігами Котласі. Клопотання про повернення на Батьківщину, в рідну Одесу тривалий час залишалися безрезультатними.

Отака-то наша оповідь про героїчне життя і смерть талановитого морського інженера і мужнього розвідника Миколу Артуровича Гефта.

Дуже хотілося б, щоб "батьки" Одеси-матері хоч у 50-ті роковини Великої Перемоги над фашизмом згадали про свого вірного сина і мужнього воїна.

Член Спілки письменників України

Віктор КАВА,

полковник, радник голови Служби безпеки України

В'ячеслав ПОПИК